

Inhoud

Voorwoord	11
1 Een bloedige zomer	16
2 De roep van het volk om een sterke leider	27
3 Het einde van de vrije pers	41
4 Mijn stamcafé Halawa	58
5 De greep van de generaals	69
6 Is-brandhaard in de Noordelijke Sinaï	79
7 De ondraaglijke spagaat van de kopten	89
8 Vlees uitdelen op het platteland van Egypte	105
9 Dansende minaretten in de Nijldelta	120
10 Dromen van een islamitische staat	135
11 De vloek van Opper-Egypte	149
12 De laatste restjes politiek op een dakterras	162
13 Schijnstabiliteit?	175
14 ‘Het is bruut, onethisch, en onmenselijk – maar noodzakelijk’	182
15 De pijn van een generatie	192
Nawoord – De echo’s van de revolutie	213
Verantwoording	225
Dankwoord	230
Noten	233
Tijdslijn van enkele belangrijke gebeurtenissen	235

Voorwoord

30 juni 2013. Het Tahrirplein stroomde vol, voor de zoveelste keer sinds de start van de Arabische Lente ruim twee jaar eerder. Toen, in 2011, had ik het nieuws van de val van Mubarak op afstand gevolgd. Nu stond ik zelf op dit grote verkeersplein in het centrum van Caïro, terwijl er een nieuwe volksopstand plaatsvond.

De stemming was optimistisch. Mannen met kleine potjes verf liepen door de menigte om Egyptische vlaggetjes op wangen te schminken. Mensen droegen posters van president Morsi met een grote rode streep erdoorheen, en rode kaarten met daarop het woord ‘vertrek’. Ook de toegangswegen tot het Tahrirplein stonden tot honderden meters verder vol. Soldaten zwaaiden vanuit legerhelikopters naar de menigte, en werden luid toegejuicht. ‘Het leger en het volk zijn één hand,’ werd er geroepen. Dit was geen volk dat vocht voor iets nieuws, dit was een volk dat schreeuwde om de terugkeer van vertrouwde leiders.

Na de omverwerping van het bewind van Mubarak in 2011 had de legerleiding tijdelijk het bestuur van het land op zich genomen. De demonstranten van het Tahrirplein namen daar in eerste instantie genoegen mee, maar toen de beloofde verkiezingen op zich lieten wachten keerden de protesten en gewelddadige confrontaties met de politie terug. In de laatste maanden van 2011 en de eerste van 2012 werden er verkiezingen georganiseerd, voor het parlement en het presidentschap. De Moslimbroederschap kwam als winnaar uit de strijd, zij het nipt, en leverde de president: Mohamed Morsi.

Maar de rust keerde niet terug, de economie stagneerde en de verdeeldheid in het land nam toe. Een groot deel van de bevolking

wilde van de broederschap en Morsi af. Hij had zijn kans gehad, en verspeeld, zo vonden veel Egyptenaren. De gehoopte verandering was ‘gekaapt’ door islamisten, en alleen het leger kon de orde in de ogen van velen weer herstellen. Dus opnieuw werd er gedemonstreerd op het Tahrirplein. En nu stond ik ertussen.

Ik kon mijn geluk niet op. Eindelijk was ik daar waar het gebeurde.

Van kinds af aan was ik bovenmatig geïnteresseerd in het nieuws uit het Midden-Oosten. Als negenjarige zag ik op het achtuurjournaal, waar mijn ouders elke dag na het eten met koffie voor gingen zitten, dat de Israëliische premier Rabin was doodgeschoten. ‘Hij was een goede man die vrede wilde sluiten, en de mensen die geen vrede willen hebben hem vermoord,’ legde mijn moeder me uit. Daar moest ik eens goed over nadenken. Ook de kinderboeken van Karl May die in de persoon van Kara Ben Nemsî door het Midden-Oosten trekt en de strijd aangaat met ‘woeste’ Koerden en Arabische smokkelaars, prikkelden mijn kinderfantasie.

Mijn hele jeugd bleef ik het nieuws uit de regio op de voet volgen, van de Tweede Intifada, de Amerikaanse invallen in Afghanistan en Irak tot de Israëliische inval in Libanon. Toen ik in 2009 aan mijn masterstudie begon, koos ik voor Internationale Betrekkingen in Utrecht, met een focus op de conflicten in het Midden-Oosten.

Mijn eerste echte kennismaking met de Arabische wereld was in 2010, toen ik als stagiair van Buitenlandse Zaken mee kon op een jonge-diplomatenreis naar Syrië en Libanon. Ik keek mijn ogen uit. Het Midden-Oosten stond voor mij voor ‘de andere wereld’, buiten mijn comfortzone, buiten ‘mijn’ Europa, waar ik al zoveel van had gezien. Het symboliseerde iets nieuws, het onbekende, avontuur. En ik voelde me op mijn gemak, lopend door de steegjes van de oude stad van Damascus tussen de geuren van de kruiden en specerijen. Ik genoot van het aanknopen van gesprekjes met obers, koopmannen en taxichauffeurs. Het voelde

als een plek waar ik thuishoorde. Na mijn afstuderen wist ik niet hoe snel ik terug moest gaan. Ik studeerde een paar maanden Arabisch in Damascus, en reisde daarna met een vriend maandenlang met een auto door Turkije, Koerdistan, Iran en de Levant, waarbij we de verhalen optekenden van de mensen bij wie we logeerden. Destijds is het nooit tot een publicatie van deze verhalen gekomen, en de belofte die ik mezelf toen deed heb ik met dit boek ingelost.

Vanaf dat moment wist ik diep vanbinnen dat dit precies hetgeen was wat ik ook op professioneel vlak wilde doen: door het Midden-Oosten reizen, daar verschillende mensen ontmoeten en hun verhalen opschrijven. Ik had alleen geen idee hoe dit in praktijk te brengen, en had niet de moed mijn geluk als journalist te gaan beproeven. Het kostte me twee jaar worstelen met een carrière in het bedrijfsleven en een kleine identiteitscrisis voordat ik de stap wel durfde te zetten. Een terugkeer naar Syrië was door de oorlog daar geen optie meer. Andere Arabische landen waren te duur of ook te onveilig. Dus mijn keus viel op Egypte. Met een enkeltje en één tas vloog ik op 19 juni 2013 naar Caïro, met als doel Arabisch te leren en een baan te vinden in de journalistiek. Ik wilde in ieder geval één jaar volmaken.

Dat is uit de hand gelopen. Zevenenhalf jaar later woon ik nog steeds, met plezier, in Caïro en ben ik getrouwd met een Egyptische, Rana. Voor de totstandkoming van het huwelijk moesten van beide kanten de nodige culturele obstakels overwonnen worden. Voordat we getrouwd waren had ik grote moeite met de avondklok van Rana: ze moest elke avond op tijd thuis zijn en als we die tijd overschreden was een boos telefoontje van haar moeder een zekerheid. Het trouwen zelf bracht weer nieuwe uitdagingen met zich mee, zoals het betalen van een bruidsschat en een bekering. Iedereen die Rana kent, begrijpt dat al deze stappen het dubbel en dwars waard waren.

De protesten waar ik in 2013 in belandde luidden een nieuwe fase in Egypte in. Het leger, in de persoon van generaal Abdel Fattah

al-Sisi, greep de macht, en de islamisten werden met een afschuwelijke hoeveelheid bloedvergieten van het toneel verdreven.

De nieuwe machthebbers leken een les uit de Arabische Lente te hebben getrokken: geen enkele ruimte meer bieden aan burgerlijke organisatie en elk mogelijk verzet tegen de leiding bij de wortels aanpakken. De fout van de in 2011 gevallen president Mubarak was geweest, zo dacht men, dat hij gelimiteerd oppositie en een actieve burgerbeweging had toegestaan. Stap voor stap werd deze beweging onder Sisi alle ruimte ontzegd, door middel van massale staatspropaganda, invoering van nieuwe wetten, hardhandig optreden tegen protesten, duizenden arrestaties en het aan banden leggen van georganiseerde groeperingen zoals voetbalfanclubs, vakbonden, politieke partijen en studentenbonden. De dictatuur keerde terug met een repressie die zelfs onder Mubarak ongekend was.

Daarbovenop kwam een economische crisis. De werkloosheid steeg, de Egyptische pond kelderde en de inflatie schoot omhoog. Het leidde tot onvrede onder de bevolking. De hoop dat burgerlijke ongehoorzaamheid een verschil kon maken was echter vervlogen. Nu ging het om overleven: een studie afmaken, cursussen Engels, Nederlands of Duits volgen, het land proberen te verlaten, een eigen bedrijf beginnen. En daarnaast proberen te blijven genieten van dingen die niets met politiek te maken hebben: avonden in de shishacafés, bruiloften, festivals, en vertrouwen op God dat het beter zal worden.

Na de machtsovername van Sisi verdween Egypte in de internationale media langzaam van de voorpagina's. De aandacht richtte zich op Syrië, 1s, Irak, de 'vluchtelingencrisis', en de spanningen tussen Iran en de Verenigde Staten. Journalisten die tijdens de Arabische Lente waren ingevlogen, vertrokken een voor een weer uit Egypte. Een nieuwe dictator, terug naar de status quo, geen nieuws meer. Ik bewandelde de omgekeerde weg, en begon mijn journalistieke carrière in het Egypte onder Sisi.

Sinds 2013 heb ik met veel Egyptenaren lief en leed gedeeld. Met collega-journalisten, vrienden en mijn schoonfamilie, maar ook met de werknemers van mijn vaste shishacafé, kappers, boeren in de Nijldelta, straatverkopers en de portier van mijn appartementencomplex.

Ik heb dit boek geschreven zodat zij hun verhaal kunnen vertellen. Hoe zij, Egyptenaren van alle rangen en standen, na het vervliegen van hoop op verandering hun levens hebben opgepakt en te midden van terugkerende repressie en economische tegenslagen proberen er iets van te maken, vasthoudend aan de ongeëvenaarde Egyptische humor en een flinke dosis fatalisme.

Een bloedige zomer

Een paar weken voordat ik in juni 2013 naar Caïro vertrok, had een Egyptische verkoper in een buurtsuper in Amsterdam me gewaarschuwd. ‘Op 30 juni komen er protesten, het is niet veilig in Egypte!’ Het motiveerde mij alleen maar: de Arabische Lente was blijkbaar nog niet voorbij. De revolutie van 2011 had ik in Nederland vanuit mijn studentenkamer via de vele liveblogs gevolgd. Nu ging ik met eigen ogen kijken hoe het eraan toe ging.

Wist ik veel.

In 2011 had autocraat Hosni Mubarak het veld moeten ruimen; daarna had het leger de macht overgenomen. De protesten hielden aan, en in 2012 werden verschillende verkiezingen gehouden. De ‘revolutionairen’, een bonte verzameling linkse, liberale en veelal seculiere partijen, waren hopeloos verdeeld en niet genoeg georganiseerd om een achterban te mobiliseren en stemmen te werven. De groep die dat wel kon, was de Moslimbroederschap.

Met de oprichting van deze partij in de jaren 20 van de vorige eeuw was de politieke islam geboren, ofwel het islamisme, waarbinnen de islam leidend is voor het bestuur en de wetgeving.¹ Door de decennia heen is de Moslimbroederschap vaker wel dan niet onderdrukt, maar wist ze wel steun onder de bevolking te vergaren. In de latere jaren van het presidentschap van Mubarak werd de Moslimbroederschap tot op zekere hoogte gedoogd, en bezetten moslimbroeders als grootste oppositiepartij een flink aantal zetels in het parlement.

Met de revolutie van 2011 zag de Moslimbroederschap haar kans schoon om in het centrum van de macht te komen. Zij waren